

Marko Marulić (1450-1524)

Životopis *oca hrvatske književnosti*

- Potomak plemićke obitelji, po tradiciji sudačke.
- Otac Nikola obnašao je službu gradskoga suca, a majka Dobrica Alberti, potomak slavne plemićke obitelji
- Marko je Marulić imao petoro braće i dvije sestre od kojih je jedna imenom Bira postala benediktinska redovnica i primala od svojega brata poslanice i književne tekstove na hrvatskom jeziku
- Posljednji potomak ove obitelji bio je Josip Maroli (umro 1934) a pozirao je Ivanu Meštroviću za skulpturu Marka Marulića

Životopis *oca hrvatske književnosti*

- Pohađao je humanističku školu u Splitu koju je vodio slavni humanist **Tideo Acciarini**. Bio je latinski pjesnik i pedagog koji je uz Marulića podučavao još Dubrovčanina **Iliju Crijevića** i Šibenčanina **Jurja Šižgorića**.
- Već je u humanističkoj školi Marulić pisao epigrame od kojih je samo jedan sačuvan iz 1474.
- 1474. održao je govor u čast dužda Nikole Marccela u **Padovi** koji je oduševio ondašnju publiku. Pretpostavlja se da je tamo studirao pravne znanosti premda nije sačuvan niti jedan arhivski podatak koji bi to potvrdio.

Životopis *oca hrvatske književnosti*

- 1475. umire mu otac Nikola i postaje, kao najstariji sin, skrbnik brojne obitelji
- 1476. objavljen je prvi Marulićev književni rad. Humanist Juraj Šižgorić u Mlecima tiska svoju zbirku latinskih elegija i pjesama u koju uvrštava i pohvalnu Marulićevu poslanicu koju mu je ovaj poslao prije 10 godina.
- 1477. pojavljuju se prvi arhivski dokumenti u kojima se Marulić pojavljuje kao pravnički i sudski djelatnik
- Mletački povjesničar **Sabellico** navodi u jednoj od svojih knjiga da se je u razdoblju od 1471. do 1484. u Splitu svojim radom isticao književnik Marko Marulić.

Životopis *oca hrvatske književnosti*

- 1487. već je bio uglednim građaninom jer je izabran za jednoga od gradskih sudaca.
- Pretpostavlja se da je iste godine tiskana prva verzija njegovoga latinskog spisa ***Evangelistar***.
- **1498.** tiskana je M. najpoznatija latinska knjiga ***Institucija*** koju uz *Evangelistarum* navode Vatikanski kodeksi. Tiskana je u 20-ak izdanja, a prevedeno na tal., španj., djelomično na franc. i flam. jez.
- 1498 – 1500. provodi vrijeme u **Nečujmu na Šolti** na ladanjskom posjedu Dujma **Balistrilića**, na čiji je nagovor preveo **najpopularniju** kršćansku knjigu *De Imitatione Christi* Tome Kempenca. Prijevod ***Naslidovanje Krista*** datiran je u **1500.** i poslužio je Bartolu Kašiću u prevođenju istoga djela.

Životopis *oca hrvatske književnosti*

- **22.travnja 1501.** napisao je spjev *Judita*. Od ovoga datuma započinje novo razdoblje hrvatskoga jezika i versifikacije.
- Tijekom ljeta suočen je s nemilim događajima u domovini zbog osmanlijskih osvajanja hrvatskih područja koja su se činila apokaliptičnima.
- Iz toga je razdoblja sačuvana M. epistola upućena prijatelju **Jeronimu Ćipiku** koji tada boravi u Mlecima i u kojoj, između ostaloga, stoji:

Životopis *oca hrvatske književnosti*

- *Iznovice ovdje, u predjelima Hrvatske ..., usred lijepo ravnicu pet stotina okupljenih ugarskih i hrvatskih konjanika...razbijeno je i potučeno...Stiže danas i nova potvrda očevidaca kako je tri tisuće konjanika Skender paše pljačkalo slavonski kraj sve do Zagreba.*
- Na kraju pisma domeće da je oblikovao pjesničko djelo *na našem materinskom jeziku*, te da je od tog trenutka naš jezik *dobio hrvatskoga Dantea*.

Životopis *oca hrvatske književnosti*

- **1507.** pojavljuje se prvo sačuvano izdanje kršćansko-odgojnoga djela na latinskom jeziku: ***Institucija o dobrom i svetom životu***. Riječ je o vrlo popularnom djelu na tadašnjem europskom prostoru, a koje je tiskano od Mletaka do Augsburga, zatim u Baselu, Pragu, Parizu, Lisabonu... i to 60-ak puta u latinskom izvorniku, ali i u prijevodima na tal., njem., franc., češ., portug., pa čak i djelomično na japanskom jeziku.
- Marulić je vješto ispriповijedao zgode iz života biblijskih osoba i svetaca.
- Na kraju knjige nadodana je pjesma o Kristovim mukama na križu koja je publicirana 100-ak puta na španj., tal., češ., eng. i kineskom jeziku.

Životopis *oca hrvatske književnosti*

- 1510. na poticaj prijatelja Papalića prevodi na **lat.** jezik hrvatsku kroniku o hrvatskim vladarima ***Regnum Dalmatiae et Croatiae*** koju će objaviti hrvatski povjesničar Ivan Lucić 1666.
- 1510. tiska se u Mlecima M. latinsko djelo ***Pedeset parabola***. Riječ je o kratkim pričama od kojih svaka nosi čudorednu pouku nalik biblijskim parabolama. Djelo je doživjelo 18 izdanja, a prevedeno je na tal. i španj. jezik.
- 1511. M. prepjevao Petrarčinu kanconu ***Vergine bella*** (*Lijepa Djeвица*) na latinski jezik.

Životopis *oca hrvatske književnosti*

- 1521. tiskana u Mlecima ***Judita***. Iste je godine, ne slučajno, napisao i svoju konačnu oporuku s popisom knjiga u vlasništvu.
- 1522. piše **poslanicu papi Hadrijanu VI.** koja je iste godine tiskana u Rimu. To je posljednji **tiskani** tekst za vrijeme M. života ispunjen gnjevom i očajem zbog bešćutnosti kršćanskih vladara, apel za pomoć ugroženom ljudstvu.
- Istim ugođajem i emocijama protkane su njegove hrvatske pjesme *Molitva suprotiva Turkom* i *Tuženje grada Hjerzolima*.

Životopis *oca hrvatske književnosti*

- **1523.** piše dva latinska epigrama u povodu smrti rođaka Lukše Bilšića. Prva je klasična nagrobnica, a drugi je ubojita satira koja se svodi na pokojnikovu želju da bude sahranjen što dalje od supruge.
- U drugim latinskim poslanicama koje upućuje prijateljima pred kraj života tuži se na staračke tegobe, autoironično oslikavajući starački fizis.
- U dvjema poslanicama benediktinskoj nadstojnici **Katarini Obirtić** čakavskom riječju i odnjegovanim slogom zapisuje kako pripravan dočekuje smrt koja *klapa* na vratima, potiče na molitve i bogoljubno življenje, a umeće i podsjećaj na prohujalu mladost...
- 1524. epigramom pozdravlja izbor novoga pape i to je njegov posljednji napisani tekst

Životopis *oca hrvatske književnosti*

- Ispunjena će biti M. testamentarna želja: *Hoću da me se pokopa u crkvi sv. Frane blizu gradskih zidina u grobnici naših otaca...*”
- U 2. pol. 16. st. njegov će prasinovac **Aleksander** prastricu postaviti nadgrobni spomenik koji se i danas može vidjeti na desnoj strani ulaza u crkvu.
- Prijašnja nadgrobna ploča otkopana je 1902. s latinskim natpisom: *Tu, dakle, leže kosti veleštovanoga Marka Marulića.*
- U godini autorove smrti iz mletačke tiskare izašla je njegova teoretska rasprava ***Herkulovi dijalozi*** na lat. jeziku. U obliku humanističkoga dijaloga autor iz kršćanskoga svjetonazora progovara o uporabi *poganske mitologije* u pjesničkim djelima.

Post mortem fortuna Marulićevih djela

- 1532. **Henrik VIII.** na primjerku je Marulićevoga Evandelistara ispisivao svoje opaske
- 1552. umro je **sv. Franjo Ksaverski** na jednom otoku na Dalekom istoku. Svetac je, po njegovoj oporučnoj želji, zakopan s jednim primjerkom Marulićeve *Institucije*.
- 1601. glavni je tiskar u Antwerpenu prionuo tiskanju Marulićevih sabranih djela. Objavio je u jednom svesku na 1200 str. Marulićeve tri slavne knjige (*Institucija, Evandelistar i Pedeset parabola*).

Post mortem fortuna Marulićevih djela

- **1855.** prvi put je tiskana poema *Suzana* u časopisu *Neven*.
- **1869.** **Ivan Kukuljević Sakcinski** sakupio je M. pjesme koje su tiskane u ediciji *Stari pisci hrvatski JAZU (HAZU)*. S tim izdanjem otpočeo je niz kritičkih izdanja hrvatskih pisaca. Kukuljević je napisao i uvodnu studiju o Maruliću gdje ga je nazvao *ocem hrvatske književnosti*.

Post mortem fortuna Marulićevih djela

- 1936. objavio je Mirko Deanović dva M. soneta na talijanskom što potvrđuje **trojezičnost** našega humaniste karakterističnu za razdoblje u kojem je djelovao.
- **1952.** pronađen je Marulićev prijevod 1. pjevanja Danteove *Božanstvene komedije* na latinski.
- Preveo je dvije Petrarcline pjesme na hrvatski jezik.
- **1954.** u torinskoj Nacionalnoj biblioteci pronađen je rukopis latinskog spjeva ***Davidijada***. Zbog ovoga autorstva suvremenici su Marulića nazvali Vergilijem. Ovaj se obimni spjev sastoji od 14 pjevanja (6765 latinskih heksametara).
- Marulić je prema konvencijama humanističke poetike opjevao slavna djela židovskoga kralja i pjesnika Davida. Autor je pokazao da je izvanredan poznavatelj latinske versifikacije i retorike.

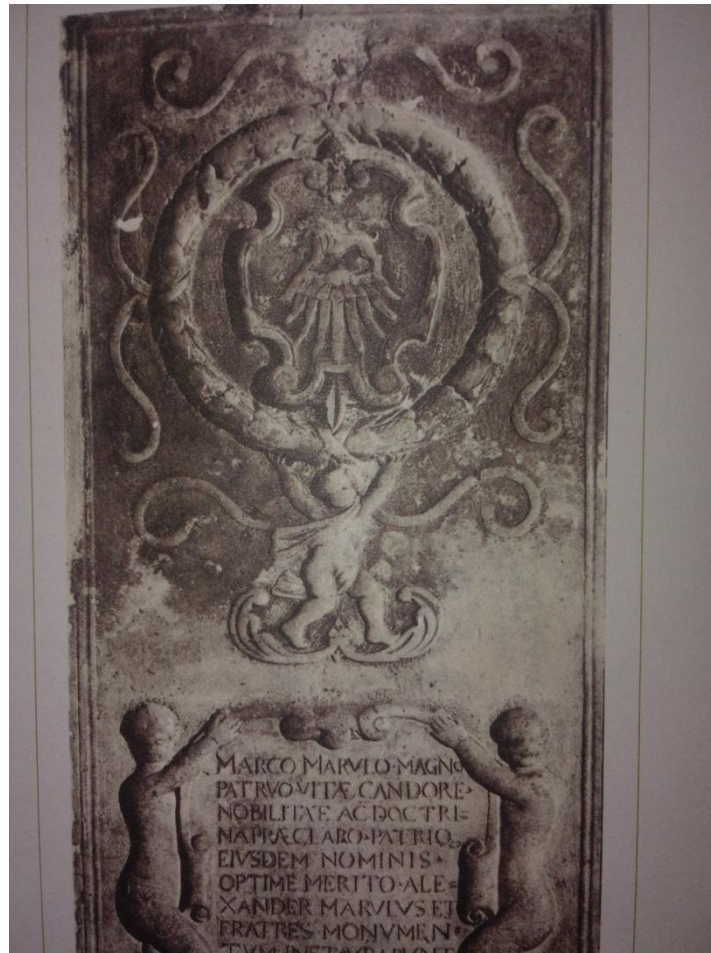
Post mortem fortuna Marulićevih djela

- Do 1998. Književni krug u Splitu tiskao je 15 knjiga M. sabranih djela.
- 1992. dokazano je da je Marulić tvorac termina *psihologija*.
- 1994. tiskana je velika zbirka M. latinskih epigrama nazvanih Glasgowski epigrami prema mjestu gdje ih je pronašao D. Novaković. Većina je svjetovne tematike, a mnogi su erotski.

Marulićev grob.

Nadgrobna ploča na kojoj jedan dječarac drži lovorov vijenac, u kojem je Marulićev grb: krilo s lavom. Dva *putta* u donjem dijelu ploče drže odmotani svitak s natpisom kojeg je sastavio Markov pranećak Aleksander koji je popravio grobnicu i dao načiniti ovu novu nadgrobnu ploču: *Prastricu Marku Maruliću, čuvenu po čestitosti života, plemenitosti i učenosti, i ocu istoga imena, Aleksander Marulić i braća spomenik obnoviše.*

Posmrtna slava

- **Petar Hektorović** pjeva u *Ribanju i ribarskom prigovaranju: Marko Marul, oni komu se svi čude, / Koga glas svud zvoni i cvate od svude.*

- **Tin Ujević *Oproštaj*** (u današnjoj transkripciji):

- Ovdi usrid luke naša mlada plavca
Uzdvigla je jidra voljna, smina i nova.
I hoteća poiti putom svojeg plova
Gre prez kog vojvode al zakonodavca.

Budi da smo virni krivovirna pravca,
Ništar manje čtîmo (koko i zemlja ova)
- Kî va versih libar množ harvacki skova -
Marulića Marka, splitskog začinjavca.

U lipom jaziku, gdi "ča" slaje zvoni,
Mi dobro časimo garb slovućeg greba
I tokoj ti napis dijački i stari.

Zbogom, o Marule! Poiti ćemo, poni
Žaju imimo velu sunčenoga neba:
Korugva nam ćuhta; gremo, mi puntari!

- <https://www.youtube.com/watch?v=8G7w6cE7Le4>

Meštrovićev spomenik Marku Maruliću u Splitu na Voćnom trgu.

Svečano otkrivanje spomenika bilo je 26. srpnja 1925. godine, povodom otvorenja željezničke pruge Zagreb-Split i održavanja velike Jadranske izložbe.

Slikar i kipar (?) Marko Marulić

- U kratkoj Marulićevoj biografiji koju je napisao piščev prijatelj **Franjo Božićević Natalis** stoji sljedeće: *Što god je htio, slikao je kao Apel, klesao kao Lizip oblikovao kao Praksitel.*
- u popisu knjiga svoje biblioteke što ga prilaže oporuci navodi se i knjižica *O slikarskoj umjetnosti* na lat. jeziku. Ostavlja on i sestri Biri knjigu iz evanđeoske povijesti koju je svojeručno sastavio i oslikao.
- Prijevod *Naslidovanja Krista* M. je oslikao inicijalima s grotesknim portretima.
- Pretpostavlja se da je Marulić autor drvoreza ilustracija prvoga i drugoga izdanja *Judite* (1521. i 1522.). Iako drvorezi ilustriraju biblijski tekst, pa tako i borbu Izraelaca i Babilonaca crtač dodaje ambleme grbova na osmanlijskim i kršćanskim zastavama, kao i odjeću turskih vojnika.

Post mortem fortuna Marulićevih djela

- **1666.** u okviru knjige *Kraljevstvo Dalmacije i Hrvatske* trogirskoga povjesničara Ivana Lucića našla se i Marulićeva **polemika o podrijetlu sv. Jeronima**. Splićanin se obračunava s *onima što tvrde da je sv. Jeronim bio Italac*, vehementno tvrdeći da je svetac podrijetlom iz njegovoga zavičaja.
- **1779.** pronađen je rukopis M. djela o **antičkim natpisima**, a većina tekstova obrađuje starine sa solinskih lokaliteta. Opisao je i antičke znamenitosti u Splitu: Dioklecijanov mauzolej i Jupiterov hram

Slikar i kipar (?) Marko Marulić

- U pismu iz **1518.** splitski knez piše mletačkom duždu kako stari Marko Marulić nastoji obratiti raspuštenu splitsku mladež svojim govorima, pisanim djelima pa i slikama paklenih muka koje izlaže na gradskim trgovima.

Prikaz paklenih muka koji je bio istaknut u splitskoj crkvi sv. Jere na Marijanu, a danas uništen

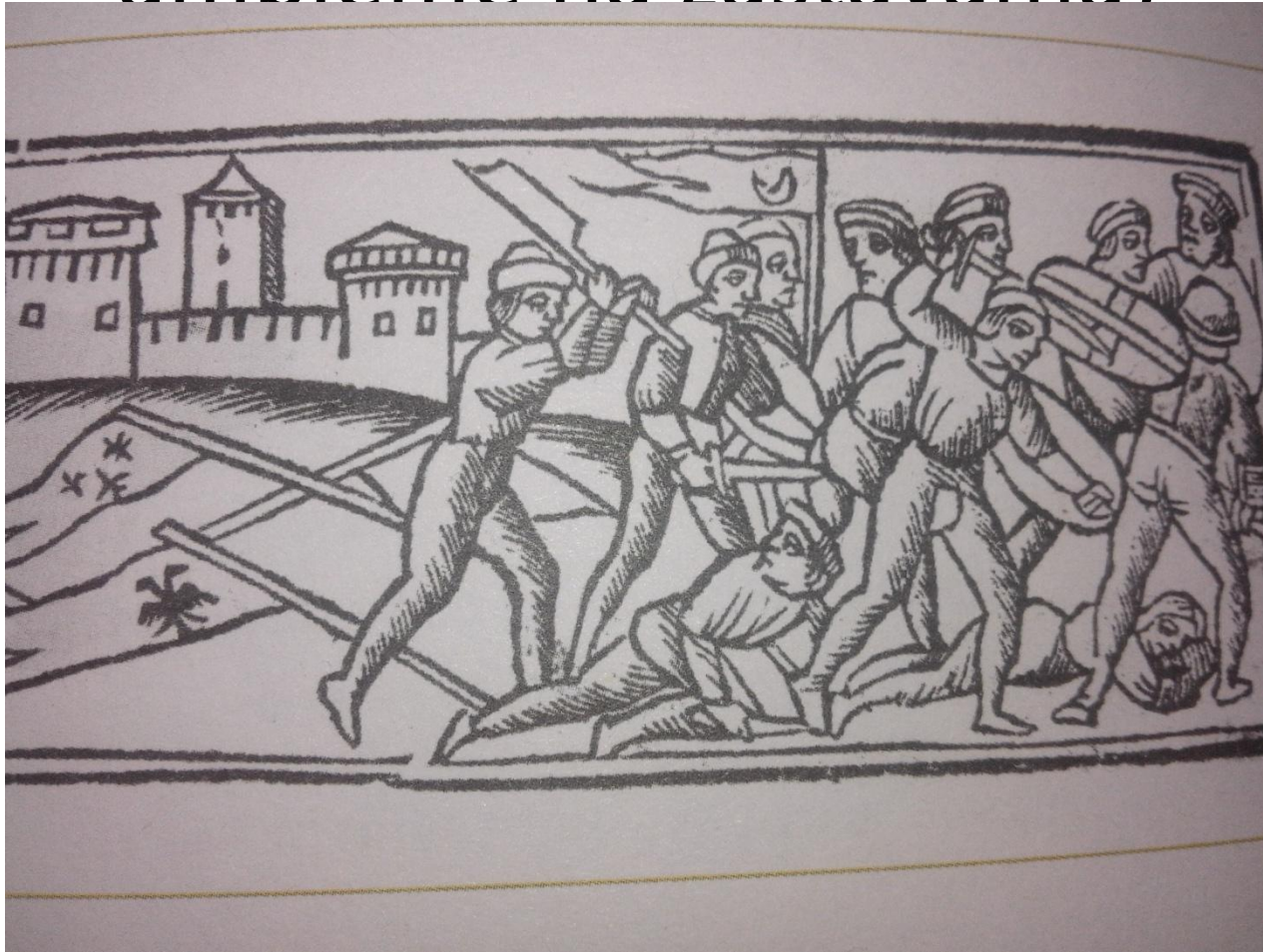

Drvorez. Judita ubija Holoferna i posprema glavu u vreću.

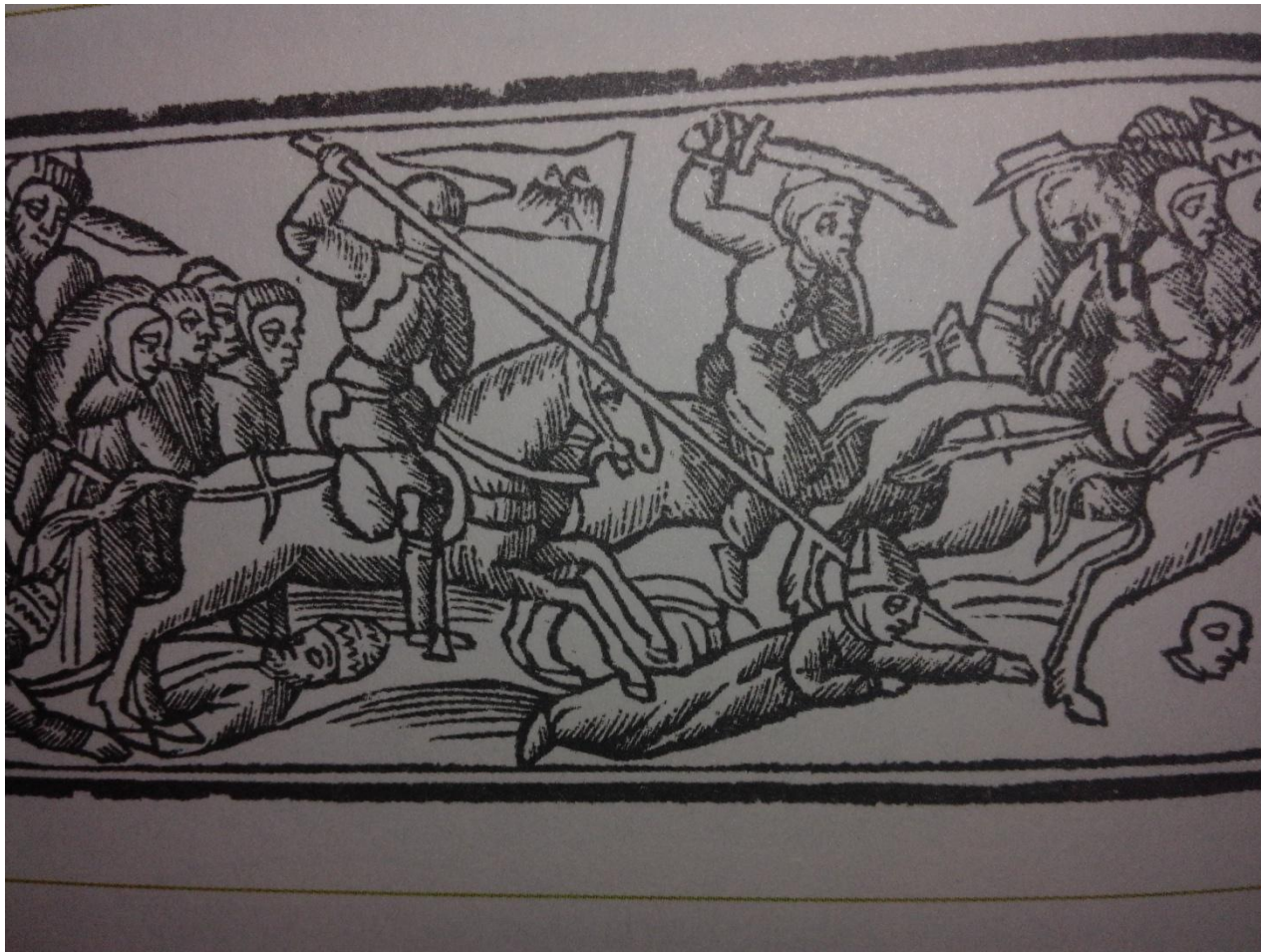

Drvorez. Borba Izraelaca s Babiloncima (zapravo kršćana i Osmanlija; pogledaj embleme na zastavama)

Drvorez u II. izdanju Judite (potpisan s M). Osmanlije ubijaju svećenike.

Marulić kao arheolog

- Prvi je kod nas počeo proučavati i sakupljati arheološke spomenike, posebno natpise (humanizam probudio zanimanje za antičku starinu) pa stoji na čelu hrvatske arheologije; prvi je sustavno prišao čitanju, proučavanju i zapisivanju antičkih natpisa kamenih spomenika (iz Milana, Perugie, Verone, Napulja, Perasta....Pule, Umaga, Nina, Trogira i Solina).
- Na nagovor Dmine Papalića preveo je s našega na latinski *Kroniku popa Dukljanina*.
- Napisao je komentar sakupljenim antičkim natpisima kao i djelo *Salonitanski antički natpisi, sakupljeni i opisani po Marku Maruliću*.
- S Papalićem je obilazio solinske ruševine, a neke je od njih prenosio u svoju palaču u Splitu, uzidavši ih u zidove kuće

Marulić kao arheolog nad solinskim ruševinama

stvenoj metodi ostalih Marulicevih djela. On prvo čita natpis, izlaze rije- gov izvor, zatim daje povijesno tumačenje i konačno završava moralnim razmišljanjima (kao Petrarka i ostali humanisti):

Ali da ne ponavljam mnogo toga u nevrijeme - upućuje Marulić riječi Dinku Papaliću - osobito tebi, koji si to sve i često vidio, i još se svega nisi sit nagledao (toliko te zanimaju starine), vidi napokon, kolika je promjena ljudskih stvari, koliki preokreti ili bolje poruge sreće, koja nigda naprosto ne štedi. Ništa nije nigda čvrsto na zemlji, ništa stalno, ništa da bi ostalo u istome stanju, ni gradovi, ni carstva. Izvan zemlje, dakle, izvan putova godine i sunca, treba čovjek tražiti sreću, koju svemogući Bog daje povrh neba vjekovitu i neprestanu onima, koji žive pobožno i pravedno.

Četiri stoljeća zatim proučava iste solinske spomenike i upoznaje čitav svijet s njima najveći naš arheolog don Frane Bulić, sjećajući se davnog

Arheolog don Frane Bulić (19/20. st.) nad solinskim ruševinama: reminiscencija na prethodnika Marulića

ijet s njima najveći nas arheolog
og prethodnika:

*Čini mi se, kanda ga vidim, kako sa svojim vjernim drugom Papalićem
tumara po ruševinama staroga Solina, slavni i davni moj preteča, kamo
i mene mnogo puta lagane noge nose; kako goneta iz stijena uspomene
starih zemana, plače sudbinu tog glasovitog grada, u kome se branilo
bogatstvo i raskošje, a sada se po razasutim gomilama isplela vinova
loza, a mirna kravica po bedemima gradskim mršavu pase travicu...*

Splitski humanistički krug

- Sastajali su se u palači plemića Papalića u velikoj gotičkoj dvorani koju je gradio vrsni kipar i graditelj Juraj Dalmatinac.
- Hrvatski barokni pjesnik Jeronim Kavanjin (17.st.) autor spjeva *Bogatstvo i ubožtvo*, opjevao je Marulića u Papalićevom ambijentu: *Domu viđu Papalića/ meu svoje mudra i časna/ slavnom Marka Marulića/ veoma draga i prijazna...*
- Papalići su bili rođaci i M. prijatelji. **Jeronim Papalić** bio je pjesnik za kojega Natalis piše da je pjesme izvodio uz lutnju i kitaru. Sačuvana je jedna njegova pjesma u zborniku pjesama **Frane Božićevića**.
- Pjesnik, biskup i diplomat **Toma Niger** koji je bio i rektorom hvarske gimnazije, a u jednom dokumentu navodi se kao *professor gramatice*. Bio je u diplomatskoj misiji između Venecije i Korvinovog dvora; angažiran je bio na strani pučana u borbama s plemićima koje su planule u Splitu između 1512-1514. Nakon 1514. pridružuje se hrvatskom banu Petru Berislaviću i ugarsko-hrvatskim velikašima u borbi protiv Osmanlija. U Rimu je pred papom Lavom X. i kardinalskim skupom potresno izlagao opasnost koja prijete Hrvatskoj, Ugarskoj i ostalim europskim zemljama.

- Slavni su Nigerovi govori pred duždem, papom, i kraljevima Matijom Korvinom i Karlom V., a sačuvane su njegove pjesme i poslanice. Napisao je i pjesnički predgovor povijesti Hvaranina Vinka Pribojevića *O podrijetlu i veličini Slavena* (1532.). Marulić mu je posvetio svojih *Pedeset parabola*.
- Humanističkom krugu pripada i splitski **nadbiskup Bernard Zane** koji je vodio diplomatske akcije protiv Osmanlija; on je 1512. održao slavni alarmantni govor na Lateranskom koncilu upućen papi i zapadnim vladarima, a koji je odmah tiskan. Slavu u borbi protiv Osmanlija stekao je **biskup i hrvatski ban Petar Berislavić** koji je do smrti (1520.), zamijenivši biskupsku halju oružanom opremom, ratovao protiv Osmanlija. (Klis je zauzet 1522. godinu dana nakon tiskanja *Judite*).
- Trogirani **arhiđakon Jeronim te vojskovođa i humanist Petar Ćipiko**
- Hvaranin **Hanibal Lucić**
- Braća **Antun i Nikola Alberti**: Nikola je studirao u Padovi i pisao poeziju na latinskom jeziku, nekoliko ljubavnih

Splitski humanistički krug

- **Frano Božićević Natalis** (1469-1542) studirao je u Padovi gdje je završio pravne nauke, a bio je i književnik; pisao je pjesme na latinskom jeziku koje su hvalili mnogi, pa i H. Lucić. Preveo je s latinskoga na hrvatski jednu Petrarčinu pjesmu. Njegove latinske pjesme čuvaju se u zborniku pod naslovom *Francisci Natalis Carmina* (100 pjesama Božića i njegovih prijatelja) u Splitskoj sveučilišnoj biblioteci.
- U elegiji posvećenoj papi Pavlu III. poziva ga da povede križarski rat protiv Osmanlija.

Marulićev opis u biografiji Franje Božićevića Natalisa

- *Bio je srednjega stasa, širokih ramena, tijela neugojena, nego vitka, čela vedra i široka; oči mu bijahu crne, nos orlovski, lice pristalo, kosa poput kore kestena i duga, brada ozbiljna i časna; svi dijelovi tijela skladno su se slagali sa stasom. Govorio je malo, bio spor na srdžbu, među prijateljima ugodan i vrlo duhovit; učenost, kojom se odlikovao u najvećoj mjeri, više je u sebi skrivao nego pokazivao; što je god imao na srcu, to mu bijaše i na jeziku. Tako je bio čedan, tako neobično uljudan, tako pred svima otvoren da su ga s pravom svi nazivali uzorom života, ogledalom kreposti, mjerilom poštenja. Sve do smrti predragog brata Šimuna dosta je naglašenu brigu posvećivao odijevanju; mislim da ga je pomisao na ljudsku krhkost navela da otad svoj duh posve uzdigne prema božanskim stvarima....*

Kobna mladenačka pustolovina (nepotvrđena u arhivskim spisima)

- Jednako kao što se je u jednoj etapi držićološke kronologije Držića rado i olako etički difamiralo, tako se je Marulića rado i olako *beatificiralo*.
- U navodima su se izbjegavali svi enigmatični ali i etički dvojni biografemi, pa se s najvećim oprezom navodio (ili zaobilazio) legendarni sloj njegove mladenačke biografije kojeg je fiksirao talijanski putopisac **Giuseppe Antonio Costantini** boraveći na Hvaru gdje je sakupljao bizarne i zanimljive pučke anegdote, pa je i u kratkom izletu u Split *čuo* usmenu pripovijest o ljubavnoj zgodi iz Marulove mladosti.
- Zapisao ju je 1732. naslovivši je *Kaznom razvratnosti*. Inače, knjiga u koju je uvrštena ova pripovijest o Maruliću i Papaliću bila je vrlo popularna i doživjela je za autorova života devet izdanja. Ovako fabulira Talijan:

- *Zgoda je zapravo sljedeća: zapovjednik (knez) ovoga grada, prije više od jednog stoljeća, imao je u kući ne znam da li kćer ili sestru. S njom su ljubakala dva mlada plemića ovoga grada, jedan iz obitelji Papalića, a drugi po imenu Marko Marul (Marulić). Ljubavna veza razvila se toliko da je bilo dogovoreno nedopušteno posjećivanje kroz neki prozor sobe dotične žene što je gledao prema uličici, koja je danju imala malo prometa, a noću nikakvoga. Dva su ljubavnika dala načiniti koloturnik o kojemu sam govorio, pa nakon što su ga opremili svilenim konopcem, podigli su pomoću konopca što im ga je žena spustila gornji dio tih ljestvica do prozora i tu ga učvrstili. Na donjem je dijelu, naprotiv, pričvršćen jedan pojas (omča), na takav način, da je u njemu jedan od mladića mogao sjediti ili stajati na nogama, dok je drugi mladić, povlačeći svileni konopac, malo po malo dizao prijatelja do prozora; tu bi mu žena pomogla i uvela ga u svoju sobu. To je ljubakanje potrajalo nekoliko mjeseci, uvodeći prijatelje izmjenično u sobu. Onaj koji je bio na redu da ostane dolje, šetao je stražareći cijelu noć. Konačno je jedne večeri bio red na Marulića da uđe ženi, ali ga je Papalić preklinjao i molio da pusti njega, a on će njemu zauzvrat dopustiti da se penje druge dvije ili tri noći, ako bude želio.*

- *Nagovoren, iako ne lako, prijateljevima, udovoljio je Marul njegovoj želji. Nakon što je prošao veći dio noći i dan se počeo približavati, čekao je Marulić da nemarni prijatelj siđe u strahu da se, razdanjivanjem, ne otkrije teški prijestup. Pomišljao je da ljubavnici, utonuli u san, nisu primijetili svanjanje zore; i očajan je šetao, prikradajući se uglovima uličice, da bi gledao neće li tko naići, odlučivši da će u tom slučaju napustiti prijatelja da ga ne otkriju da čuva koloturnik, svjedoka krađe, što je visio na prozoru sa svilenim konopcem sakupljenim na podu i visećim iz visine. Ali dok je tako stajao neodlučan i zabrinut, začu kako s visine bučno pada dolje neka masa. U prvi je mah pomislio da je to njegov prijatelj, nesretnim slučajem ili zbog žurbe, pao s prozora; ali osvrnuvši se, spazi veliku vreću, a čas zatim pao je na nju, bačen s visine, koloturnik. Drhćući, sa sumnjom i iznenađen, uplašen tim što se zbilom dogodilo, odveže vreću i spazi glavu prijateljevu odsječenu od tijela i čitavo ostalo njegovo tijelo isječeno na komade. Malo je nedostajalo da se jadni Marulić na taj prizor nije onesvijestio, ali duh koji se u kritičkim situacijama pokreće i budi, nadvladao je teški strah, tako da je mogao odnijeti teret do susjednoga trga i pozvati jednog nosača, kojega je ugledao, i, pretvarajući se da to je to nešto drugo, natovarivši mu je vreću na rame, skrivajući koloturnik. Tada je u vlastitoj kući pokopao nesretnog prijatelja. Poslije toga, ne toliko od straha da ga ne zadesi neka slična nesretna zgodica, koliko pokajavši se zbog vlastitih grijeha, razmišljajući o Božjoj naklonosti koja ga je htjela sačuvati od nesreće, koja je prema ljudskim propisima trebala biti njegova, povukao se na otok Šoltu, deset milja udaljen odavde, i u samotničkom životu, u pustinjaštvu, činio je pokoru za svoje prijestupe. Napisao je mnoga moralna i sveta djela, od kojih su neka sačuvana, a Dalmatinci ga zovu drugim svjetlom Dalmacije, nakon sv. Jerolima; i umro je štovan kao svetac...*

Papa Hadrijan VI. i njegov prethodnik

- Marko Marulić **pisao** pobudbenu poslanicu papi Hadrijanu VI. inače odgojitelju Karla V., a što je važnije velikom **inkvizitoru od Aragona**, papi koji je u trenutku kad je 1522. stupio na svoju rimsku stolicu došao u taj grad po prvi put.
- Rimski je puk toga papu kojemu Marulić upućuje svoju dirljivu proznu latinsku molitvu suprotiva Turkom prezirao pa kad je već sljedeće godine umro taj isti puk javno se veselio.
- Bio je Hadrijan VI. Marulićev korensponent i posljednji netalijanski papa prije Ivana Pavla II., Nizozemac koji je stigao biti i Erazmov sveučilišni nastavnik.
- Marulić sve te činjenice nije morao znati, on je ovoga papu i njegovu navodnu moć poštovao

Ludovik Crijević Tuberon o prethodniku Hadrijana VI.

- Isto tako poštovao bi on vjerojatno čak i Aleksandra VI. iz roda Borgia da mu je koje desetljeće ranije odlučio uputiti srodnu leteru!
- Marulić nije pisao svoje apelativne tekstove razvratnom Aleksandru VI. ali da ih je pisao sročio bi ih istom onom retorikom kojom je pisao i Hadrijanu VI. Inače o Aleksandru VI. hrvatski latinist i Marulićev suvremenik **Ludovik Crijević Tuberon** napisao je ove vrlo kritične retke: *Pričaju da je ovaj papa živio životom vrijednim prezira i bio dokraja pokvaren čovjek te je sve što je sveto prodavao za novac.[...] Naime, taj vrlo jadni otac nije se usuđivao ništa zanijekati sinu kad mu je što tražio, pa čak ni onda kad je to što je tražio bilo najsramočnije...* Naravno, Splićanin nije pisao ovom nego drugom jednom (ne)moćnom silniku, pisao mu je da ga uzalud upozori na tursku opasnost, da mu sugerira sveti rat. Prema onodobnoj koncepciji, ako je i kitio svoju poslanicu, činio je to jednako kao njegova Judita prema principu *dissimulazione onesta*.

O laži

- Marulić je slijedio postulate sv. Augustina prema kojem svako čovjekovo djelovanje proizlazi iz njegove volje koja je apsolutno slobodna, a volja je sve, pa čak i **čin laganja** jer i onda kada lažemo vrijednost voljnih učinaka zavisi od njihove usmjerenosti Bogu, Crkvi i Vjeri.
- Prema tome slobodna je volja pozitivna kada služi kršćanskom uvjerenju. U ovim Augustinovim mislima skrivena je tajna Juditina kićenja.

Fortunu pišu ženom: odnos laži i žene

- Što se tiče teme **odnosa laži i žene** ističu se tekstovi talijanskih renesansnih teoretičara. Njihovi su pogledi ne samo srodni Marulićevim nego i onima njegovih cenzora. Oni su iskazivali stav prema kojem je laž najizrazitija mana svih žena.
- Žena i ženstvo lažne su već u svom konceptu. Kao primjer navode se neka poglavlja iz Starog zavjeta, recimo **Sarina laž** o vlastitom osmjehu kojega je negirala a koji je vidio Anđel i ta laž možda je kasnije uvjetovala niz događaja koji su u iskušavanjima Abrahama pokazivali nestalnost žene i sudbine.
- Isto tako ovi stari autori navode prizor Boga i Adama naglašavajući da Bog nije nakon počinjenog grijeha i pada pozvao ženu da joj saopći budućnost nego je to učinio Adamu izbjegavajući ženu kako ona ne bi počinila nove greške jer da je laž organski dio njezinog spola. I samo tamo gdje je znatiželja bilo ženska ali i muška nastat će plodno tlo za laž i realizaciju njezinih posljedica

- Pritom se često zaboravljalo da je upravo Eva, po kršćanskoj filozofiji pramajka ljudskoga roda i nositeljica istočnoga grijeha zapravo prva iskazala intelektualnu znatiželju.
- Talijanski teoretičari Marulićevog vremena ističu da oni koji lažu uspijevaju ostvariti **umjetnost hobotnice**. Tako žene kad lažu imaju oko sebe jedno osigurano carstvo kojim mogu vladati.
- Metafora hobotnice upotrebljava se u opisu žena koje se lažima mogu prilagoditi stanjima i raspoloženjima drugih, koje mogu s obzirom na pogodno vrijeme lagati da bi došle do cilja.
- Nije slučajno da **Meduza** upravo namjesto kose ima multiplicirane zmije koje nalikuju na krakove hobotnice. Uostalom još je i **Plinije** uočio da polip, tj. hobotnica mijenja boju prema okolini koja mu je u blizini.
- Laž i dolazi od straha kao što se kameleoni prerušavaju jer se boje, kako kaže **Plutarh**. Boji se puk u Juditi jer kad ona umre oni tuguju i strepe pred budućnosti.

- u ratnim akcijama korisno je lagati jer iz tog postupka iziđe ponešto dobro.
- O umijeću pretvaranja moćnika napisao je Machiavelli kultnu studiju // *principe*.
- Upravo je zora novoga vijeka / *epoha praga* ili *epoha prijelaza* uvjetovala ove dodirne punktove u svjetonazoru dvojice potpuno antipodnih književnika: Držića i Marulića.
- Ovdje možemo spomenuti i Mavra Vetranovića koji je ne samo dramatizirao lik već spomenute Sare, nego i starozavjetnu fabulaciju o braći koja su izdala Josipa, kad su slagala o njegovoj sudbini, a ustvari su ga prodali i doživjeli da je njihova laž postala njegovim velikim usponom.
- Ta je priča odličan primjer da se predoči ono što se u talijanskoj renesansnoj literaturi naziva ***dissimulazione disonesta*** (**nepošteno prikrivanje**), za razliku od primjera Marulićeve Judite gdje je riječ o poštenom prikrivanju (***dissimulazione onesta***).

Juditino maskiranje

- Juditino *krabuljenje* zapravo započinje udovičnim antologijskim kićenjem i urešavanjem njezina feminilnog fizisa.
- U stihovima koji su odavno otčítani u ključu petrarkističkog i neoplatonističkog opisa ljepote može se prepoznati početak Juditina maskiranja kojim započinju pripreme *teatra* za okrutnoga Holoferna. Teatralizacija prerušavanja započinje *kostimom i maskom* da bi se poslije ostvarila u Juditinu jeziku, ustvari umijeću laganja kojim će spasiti svoj narod. U toj epskoj fabulaciji Eros je usko povezan s teatralizacijom, odnosno s *dissimulazione onesta*.

Marulićevi erotski stihovi

- Darko Novaković objavio je 1997. zbirku Marulićevih latinskih epigrama, među kojima su i erotski, a koje je prethodno pronašao u Glasgowskoj biblioteci. Među njima je vrlo zanimljiv epigram posvećen grčkom bogu spolnosti i plodnosti Prijapu: *Reci, Prijape bludni, u kojem stanuješ kraju, / Sad kad se pronijela vijest da si napustio vrt? / Dva su brijega, a između njih je smradna dolina. / Usred doline te sada sam našao dom.*
- Prijapov odgovor upućen našem pjesniku u duhu ironije antičkih pisaca svojevrsni je antipetrarkistički stih koji mizoginijski opjevava žensku spolnost. S obzirom da je ovaj bog u rimskoj mitologiji zaštitnik vrtova znakovit je svojom dalekom aluzivnošću opis vrta i Suzanina kupanja u *Suzani*.

Marulićevo oduševljenje Erazmom

- Tiskana u nevrijeme 1506., u godinama crkvene krize Marulićeva *Institucija* nije izbjegla cenzorski *ingvast*, kao što auto/cenzorskom crnilu nije promakla ni jedna Marulićeva poslanica Tomi Nigeru.
- Ipak treba istaknuti da je poslije *Institucija* u izvorniku i prijevodima doživjela zasluženu revalorizaciju u kanonu europske kršćanske literature, pa je postala jednom od najprevođenijih i najizdavanijih knjiga u tom žanru, odmah nakon *De imitatione Christi* Tome Kempenskoga, kojega je, što nije naodmet spomenuti, preveo na materinji jezik upravo Marulić, vjerojatno s istom tendencijom kojom je napisao *Juditu* za recipijente koji *nisu naučni knjige latinske aliti djačke* čitati.

- Napisao je Marulić 1519. poslanicu svome prijatelju **Nigeru** povodom njegovoga imenovanja za **skradinskoga biskupa** u kojoj mu zahvaljuje na pošiljci Erazmovih knjiga:
- *Primio sam knjige Erazma Roterdamskog što si mi ih poslao: odlikuju se pobožnošću, učenošću, i ne manje, rječitošću. **Veoma uživam čitajući ih.** I doista, od vremena božanskog Jeronima pa sve do naših dana u naših bogoslova nije bilo one ljepote profinjena izražavanja. Hvalili smo u mnogih oštromnost i zaključivanja (...). Sada je, međutim, zahvaljujući Erazmu, sama zgrada svete Crkve, koja je zbog nebrige tih jednostavnih mislilaca bila gotovo gola, ponovno zablistala od drevnih ukrasa te se sja oličena bojama krasnorječja. [...] Opet će sveta književnost i nauka imati svoje Jeronime i svoje Ambrozije, ako se samo nađe onih koji će se htjeti takmičiti s Erazmom.*

- ova posveta nije tiskana u izdanju Marulićeve knjige 1524., a spomeni Erazma poslije su autorovom ili nekom kasnijom cenzorskom rukom precrtani.
- Marulić se u Erazmovim knjigama više divio stilskim i retoričkim ukrasima, sofisticiranosti Erazmova izraza negoli njegovom *reformatorskom* duhu. Dodijelivši Erazmu kanonsko mjesto u svom katalogu kršćanskih autora i uspoređujući ga sa sv. Jeronimom pisac nije ni slutio da će slavni Nizozemac navući bijes crkvenih vlasti, iako se je Erazmo na koncu svojega života *posuo pepelom*.
- Istaknute citate iz Marulićevog opusa o Juditi, Jakovu i Erazmu antologijski je izdvojio naš najznačajniji marulolog Mirko Tomasović što nije nimalo neobično kad znamo da je on priredio i jednu od najboljih hrestomatija u povijesti hrvatske književnosti o Marulu potkrijepljenu eruditskim i vrlo zanimljivim komentarima koja se u svom žanru može usporediti s Čalinim priređivačkim poslom Držićevih sabranih (sačuvanih) djela.

Ispreplitanje srednjovjekovnih, humanističkih i renesansnih elemenata

- Marulić je stvorio imponozantan opus u kojem se isprepleću medievalni, humanistički i renesansni elementi.
- Kao jedan od zornijih primjera Marulićevo je latinsko djelo *Herkulovi dijalozi* u kojem progovara *renesansni pjesnik i kršćanski moralizator* u istoj osobi, gdje se virtuozno koristi *dvama leksicima i debatnim terminologijama*, kao i *strukturiranjem teza i antiteza, do konačne dijaloške sinteze*
- U toj polemičkoj raspravi napisanoj po uzoru na antičke filozofske dijaloge sučeljavaju se *poganski pjesnik i kršćanski poeta*.

Motiv Judite koja odsijeca Holofernovu glavu

u zapadnoeuropskoj umjetnosti

- Scena u kojoj *Judita* odrubljuje Holofernovu glavu potječe iz dvanaestoknjižja kanonskih biblijskih knjiga, a postala je motivom mnogih slika i skulptura u ranonovovjekovlju. U biblijskoj fabulaciji lijepa je udovica Judita kadra ući u Holofernov šator i iskoristiti njegovu žudnju da bi ga pogubila. Pićem omamljenoga Holoferna Judita ubija a potom odnosi njegovu glavu u košari. U slikarstvu često je interpretiran motiv u kojem starija sluškinja u košari odnosi tiraninovu glavu pri čemu je slijedi lijepa udovica.

- Umjetnici su uglavnom odabrali jednu od tri moguće scene (sa ili bez sluškinje): od dekapitacije Holoferna dok leži u postelji, preko držanja njegove odrubljene glave u Juditinijoj ruci ili na pladnju do odnošenja odrubljene glave u košari uz pomoć njezine sluškinje. Izuzetak je rani prozorski vitraž iz 16. stoljeća koji prikazuje dvije scene. Središnja scena, daleko veća od druge, prikazuje Juditu i Holofernova u trenutku dok sjede na gozbi. Manja pozadinska scena uključuje Juditu i njezinu sluškinju koja odrubljenu glavu nosi u vreći, dočim obezglavljeno tiraninovo tijelo ostaje na postelji. Zato nije neobično da je ovaj motiv jedan od toposa kojim se prikazuje moć ženstva.

- U europskoj umjetnosti Judita je vrlo često prikazivana u pratnji svoje sobarice da bi se razlikovala od Salome koja također nosi glavu njezine žrtve na srebrnom pladnju. Za mnoge umjetnike i znanstvenike, Juditino seksualizirano ženstvo suprotstavljeno je muškoj agresiji.

Judita u ranom kršćanstvu

- Sveti je Jeronim Knjigu o Juditi prihvatio kao kanonsku a time je ona postala dijelom Vulgate. U ranom su kršćanstvu ikonografski prikazi Judite bili lišeni seksualnosti i nasilja: ona je obično prikazivana kao prefiguracija Djevice koja moli ili kao svetica koja gazi Sotonu i šalje je u Pakao.

Renesansni prikazi

- Poznata **Donatellova** brončana figura *Judita i Holofern* (1455-1460) implicitno je nosila alegorijski podtekst koji je bio neizbježan u ondašnjoj Firenci, a to je **odvažnost komune u borbi protiv tiranije. Upravo je to i Marulićeva alegorija njegovoga spjeva.**
- U kasnoj renesansni predodžba o Juditi doživljava znatnu preobrazbu pa se od prefiguracije Marije pretvara u postfiguraciju pramajke Eve. Ranorenesansna ikonografija ima tendenciju da Juditu prikazuje potpuno odjevenu i deseksualiziranu (izuzev Donatellijeve koja je odjevena ali ne i potpuno lišena senzualnosti). Sandro **Botticelli** u svom *Povratku Judite do Betulije* (1470-1472) prikazuje Juditu sa sjetnim pogledom u daljinu na čijem se licu čitaju tragovi probdjevene ljubavne noći. Služkinja koja je slijedi s teretom na glavi nosi Holofernovu glavu koja se nalazi u središtu slike prikazanu kao personifikacija sunca što je osobito zanimljivo ako se prisjetimo da je Juditin pokojni suprug preminuo od

Renesansni prikazi

- **Mantegnina** Judita (1495) graciozno odlaže odrubljenu glavu u vreću koju pridržava stara sluškinja dočim **Michelangelova** freska u Sikstinskoj kapeli (1508-1512) zaustavlja prizor užurbanoga hoda Judite koja pokriva košaru s glavom žrtve a sluškinja je nosi na vlastitoj glavi. Ona je prikazana sleđa i jedina erotičnost koja bi se implicitno mogla otčitati biti će u snažnom obezglavljenom i obnaženom Holofernovu truplu koje ostaje u ložnici i prema kojem Judita upućuje letimični pogled.

Renesansni prikazi

- Kasniji renesansni umjetnici, osobito Lucas Cranach Stariji iz čije je radionice izišlo najmanje osam varijacija starozavjetne heroine prikazivali su Juditu kao zavodnicu – ubojicu. Njezina odjeća u tim prikazima postaje izazovna a krvavu glavu izlaže, prema kunshistoričaru Jonathan Jonesu, na šokantan način koji fascinirana gledatelja. Talijanski slikar venecijanske škole Giorgio Barbarelli da Castelfranco poznatiji kao Giorgione prikazuje Juditu oko 1505. kao *femme fatale* koja golom nogom, koju otkriva zavodljivi duboki prorez na haljini, pridržava odrubljenu žrtvinu raspadajuću glavu na zemlji. Ovakvom erotizacijom Judita se od ratnice i narodne heroine transformira u topos dijabolične ženske seksualnosti.

Renesansni prikazi

- Osobito je u Njemačkoj probuđen interes za ženskim junakinjama koje utjelovljuju senzualnost i nasilje, a taj je motiv bio osobito popularan među kolekcionarima. Tako je Judita kao i Lukrecija postala neizostavna figura u mnogim djelima starih majstora grafike, nerijetko u obnaženom liku. Dvadesetih godina 16. st. Barthel Beham je izradio tri grafike obnažene Judite. Između ostalih ističu se grafike Jacopo da Barberija, Girolamo Mocetta i Parmigianina.

Barokni prikazi

- Judita je ostala popularna u baroknom razdoblju, a oko 1600. prikaz Judite poprimio je više nasilnog karaktera, pa je postao svojevrsni *memento* i za umjetnika i za gledatelja.
- Talijanski slikar Caravaggio koji je sam bio osione čudi pa ne samo da je u jednom okršaju ubio mladića već transkripti njegovih uličnih izgreda u policijskim evidencijama i sudskim postupcima obasežu i nekoliko stranica, bio je opsesivan motivom dekapitacije pa je ovjekovječio motive egzekucije Ivana Krstitelja, Izakova žrtvovanja, Golijatovu glavu u Davidovoj ruci ali i odsijecanje glave asirskoga vojskovođe.

Barokni prikazi

- Surovost prizora u kojem predsmrtna Holofernova grimasa odiše realizmom dok pod bodežom šiklja brzac krvi udvostručava lijepu figuru Judite. Ovoga puta stara Abra koja upire ubilački pogled u Holoferna i pridržava vreću pripremljenu za ovaj ratni trofej, predstavlja posljednju fazu iz razdoblja života žene. Naime ona je ovoga puta u funkciji *memento mori* te predstavlja središnje lice ostarjele, izborane i dijabolične žene koja će se od lika putene ljepotice preobraziti u posmrtni jezoviti skelet.
- Nježno oblo Juditino lice uz grubi Abrin fisis baštinjeno je iz motivacijskoga medievalnog korpusa *danse macabre*. Lionello Spada i Bartolomeo Manfredi obrađuju ovaj motiv dekapitacije. U svim su ovim prikazima erotizirana Judita i obezglavljeni asirski vojskovođa alegorija Crkve i Sotone.

Barokni prikazi

- Na **sjeveru** slikari radije prikazuju narativne motive ovoga biblijskoga mita. Tako **Rembrandtova** *Judita na Holofernoj gozbi* (1634) uključuje svojevrsni fabulativni sinkretizam. Slikar prikazuje samo Juditino kićenje i priprema za Holofernovu gozbu. Na stolu o koji se heroína oslanja otvorena je knjiga za koju se pretpostavlja da je Biblija i čime se aludira na Juditinu duhovnu pripremu. U pozadini se, stopljena s tamom, nalazi Abra s vrećom u rukama nagovještavajući događaje koji će tek uslijediti. No *Judita s Holofernovom glavom* (1616.) Peter Paul **Rubensa** biti će jedan od erotiziranih prikaza. Ova Judita zavodničkoga pogleda i obnaženih grudi čvrsto drži odrubljenu glavu koju osvjetljava snop zagasitoga plamena voštanice u sluškinjinoj ruci.

Barokni prikazi

- Judita u ovom perspektivnom prikazu zavodljivim pogledom koketira s promatračem koji u njezinom pogledu treba da postane subjektom. U novoj geometriji pogleda Judita svojom feminilnom nadmoćnošću čvrsto drži Holofernovu glavu kao što drži svoje promatrače u mreži svojega frontalnog pogleda. Njezina ljubopitna pomagačica Abra starica je koja iskazuje raznježeno veselje nad trofejem svoje gospodarice.
- Eglon van der Neer interpretira u duhu tek probuđenoga akademizma jednu klasicističku Juditu odjevenu u srebrnu raskošnu toaletu. Nastala oko 1678., gotovo monokroma Neerova fabula o Juditi u prvi plan postavlja vrlo minuciozno urešenu udovičinu toaletu koja s osobitom nježnošću u ruci pridržava spušten i već upotrijebljen bodež. U stražnjem dijelu slike Holofernovu glavu nad vrećom pridržava sluškinja pri čemu je ovaj prizor stopljen s tamnim valerima pozadine i gotovo nevidljiv.

**Predmet (dio društvene igre) iz 12. stoljeća
pronađen u Francuskoj**

Predmet je izrađen od slonovače. Judita s nemilosrdnim izrazom lica drži mač ispod Holofernove glave dok on leži u postelji u upravo se sprema da je odsječe.

Andrea Mantegna (1490.)

Lucas Cranach stariji, 1530.

Kasniji renesansni umjetnici, osobito Lucas Cranach stariji iz čije je radionice izišlo najmanje osam varijacija starozavjetne heroine prikazivali su Juditu kao zavodnicu – ubojicu

Alabasterna figura Conrat Meita, oko 1525.

Caravaggio (oko 1598-1599)

Talijanski slikar Caravaggio koji je sam bio osione ćudi pa ne samo da je u jednom okršaju ubio mladića već transkripti njegovih uličnih izgređa u policijskim evidencijama i sudskim postupcima obasežu i nekoliko stranica, bio je opsesivan motivom dekapitacije pa je ovjekovječio motive egzekucije Ivana Krstitelja, Izakova žrtvovanja, Golijatovu glavu u Davidovoj ruci ali i odsijecanje glave asirskoga vojskovođe

Michelangelo, u Sikstinskoj kapeli (1508-1512)

Michelangelova freska u Sikstinskoj kapeli zaustavlja prizor užurbanoga hoda Judite koja pokriva košaru s glavom žrtve a sluškinja je nosi na vlastitoj glavi. Ona je prikazana sleđa i jedina erotičnost koja bi se implicitno mogla otčitati biti će u snažnom obezglavljenom i obnaženom Holofernovu truplu koje ostaje u ložnici i prema kojem Judita upućuje letimični pogled.

Sebald Beham gravura 1547.

Dvadesetih godina 16. st. izradio tri grafike obnažene Judite.

Vitraž, oko 1510-1530.

Izuzetak je rani prozorski vitraž iz 16. stoljeća koji prikazuje dvije scene. Središnja scena, daleko veća od druge, prikazuje Juditu i Holoferna u trenutku dok sjede na gozbi. Manja pozadinska scena uključuje Juditu i njezinu sluškinju koja odrubljenu glavu nosi u vreći, dočim obezglavljeno tiraninovo tijelo ostaje na postelji. Zato nije neobično da je ovaj motiv jedan od toposa kojim se prikazuje moć ženstva.

Drvorezna ilustracija Nirnbergške kronike, 1493.

Cornelius Galle Stariji (1610-1620), Bibliothèque Nationale de France (Paris)

Artemisia Gentileschi, 1614–18

Giovanni Baglione (1608)

Eglon van der Neer, *Judita* (oko 1678.)

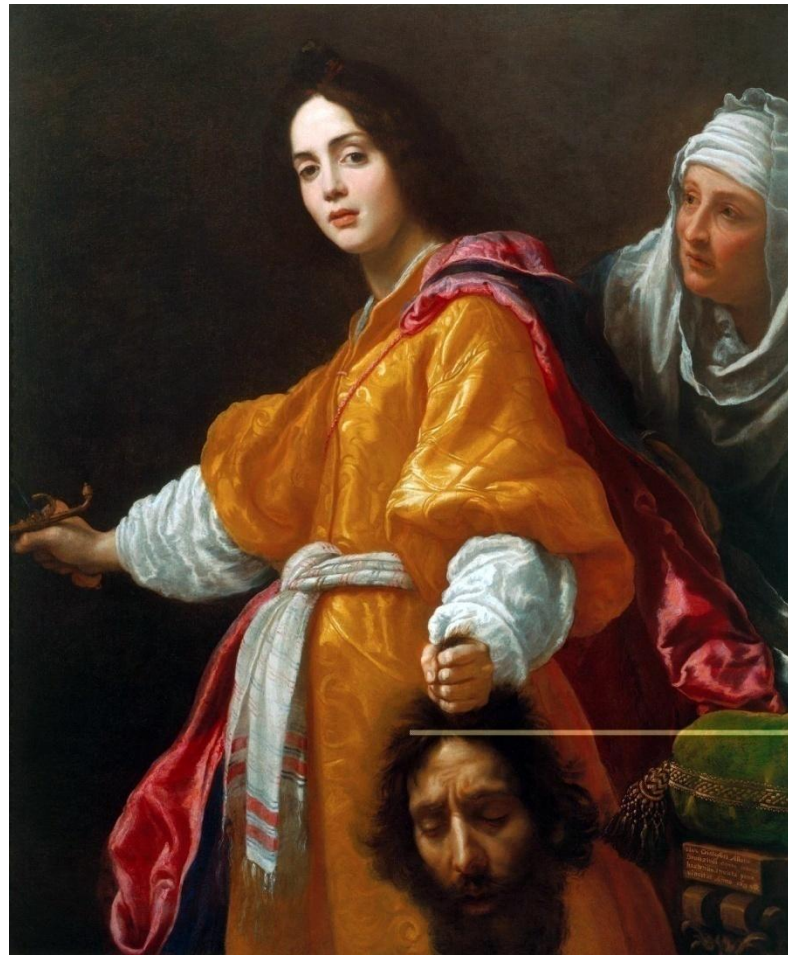
Eglon van der Neer interpretira u duhu tek probuđenoga akademizma jednu klasicističku Juditu odjevenu u srebrnu raskošnu toaletu. Nastala oko 1678., gotovo monokroma Neerova fabula o Juditi u prvi plan postavlja vrlo minuciozno urešenu udovičinu toaletu koja s osobitom nježnošću u ruci pridržava spušten i već upotrijebljen bodež. U stražnjem dijelu slike Holofernovu glavu nad vrećom pridržava sluškinja pri čemu je ovaj prizor stopljen s tamnim valerima pozadine i gotovo nevidljiv.

Carlo Saraceni, Judita s Holofernovom glavom (oko 1615.)

Cristofano Allori, Judita s Golofernovom glavom (1613)

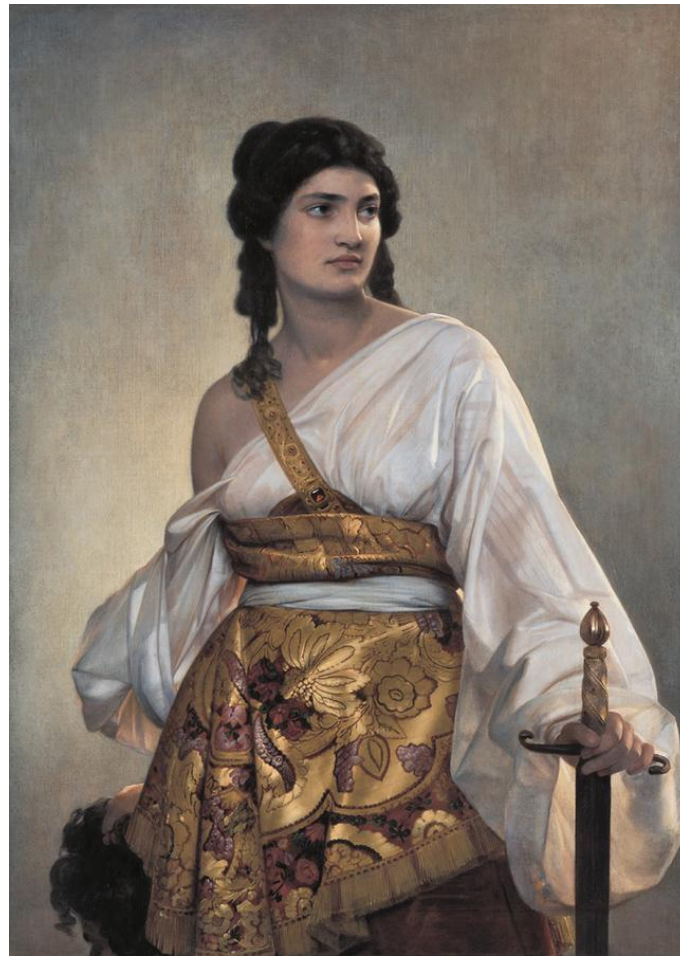
Artemisia Gentileschi, Judita i njezina sluškinja s Holofernovom glavom (oko 1625)

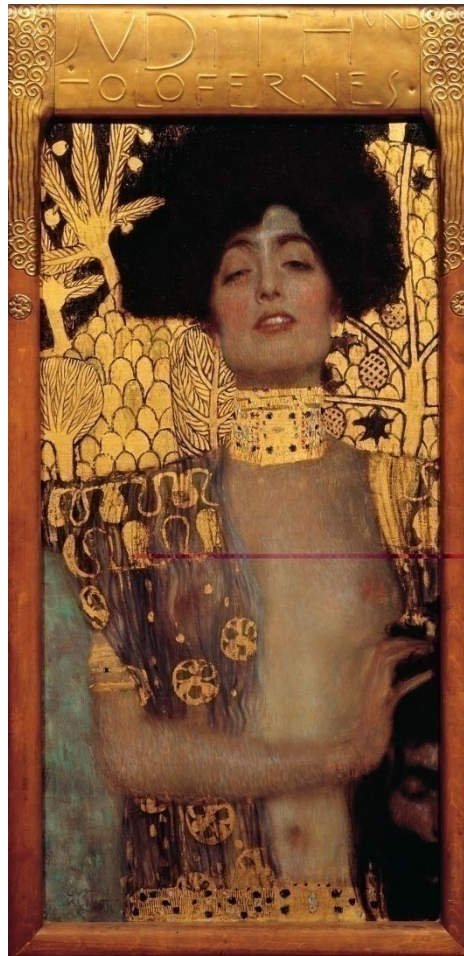
Francisco Goya, Judita i Holofern (1819–23)

August Riedel, Judita (1840)

Gustav Klimt, Judita I (1901)

Gustav Klimt, Judita II (1909)

Franz Stuck, Judita (1924)

